

ANALIZA NEODLOČENIH VOLIVCEV IN VPRAŠANJE VOLILNE UDELEŽBE NA PRIMERU LOKALNIH VOLITEV V LJUBLJANI**

Povzetek. Namen članka je osvetliti problematiko neodločenih volivcev kot heterogene skupine volilnega telesa z vidika dejavnikov volilnega vedenja in volilne udeležbe. Na podlagi teoretskih izhodišč volilnega vedenja iz uvodnega dela so v osrednjem delu članka predstavljeni rezultati raziskave med neodločenimi volivci lokalnih volitev 2010 v Mestni občini Ljubljana. Rezultati kažejo, da lahko neodločene volivce razvrstimo v štiri značilne skupine: »površne taktike«, »informirane kritike«, »negotove skeptike« in »razočarane pasivneže«. Volilna udeležba je zanesljivejša pri prvih dveh skupinah, negotova pri tretji skupini, zadnja skupina pa se nagiba k volilni abstinenci. Ugotovitve tudi kažejo, da neodločenim volivcem ni vseeno za izide volitev. Razloge za vse večjo volilno abstinenco gre v prvi vrsti iskati v vse nižjem zaupanju v politične mehanizme odločanja in politične akterje, zaradi česar dovršen del volilnega telesa ne vidi smisla v glasovanju na volitvah.

Ključni pojmi: neodločeni volivci, razvrščanje v skupine, volilno vedenje, lokalne volitve, volilna udeležba

Uvod

Z vidika analize volilne odločitve so neodločeni volivci pomemben del volilnega telesa. O tem, da ne gre za povsem homogeno skupino, je pisalo že več avtorjev (Myers in O'Connor, 1983; Miheljak in Kurdija, 1995; Chang, 2009; Antenore, 2009). Kljub temu se jih v volilnih analizah pogosto še vedno zapostavlja oziroma se jih obravnava kot homogeno skupino. Pogosto so obravnavani le kot del volilnega telesa, čigar glasovi se bodo porazdelili med kandidate skladno s preostalim, odločenim delom volilnega telesa, oziroma se predpostavlja, da se volitev verjetno ne bodo udeležili. Vendar je volilna odločitev, ki jo pred volitvami sprejmejo neodločeni volivci, vse prej

* Dr. Mojca Jakačič, univ. dipl. soc.; dr. Slavko Kurdija, višji znanstveni sodelavec na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani, Slovenija.

** Izvirni znanstveni članek.

kot predvidljiva. Večina neodločenih volivcev sprejme odločitev, ali in kako bodo volili, le nekaj dni pred volitvami, na dan volitev ali celo na volišču (Vreg, 2001; Arcuri in drugi, 2008). Na volilno odločitev neodločenih volivcev ne vplivajo nujno dolgoročni dejavniki vpliva, prav tako ta odločitev ni nujno racionalna ali preiščljena. Razlogi zanjo vsekakor niso enoznačni.

Ob vse večjem razočaranju nad politiki, vse šibkejši strankarski pripadnosti, kolebanju med alternativami novonastalih strank in »neodvisnimi« kandidati, kar se ne nazadnje odraža tudi v negativnem trendu volilne udeležbe, so neodločeni volivci pomemben del volilnega telesa z vidika razumevanja razlogov za volilno odločitev in udeležbo. Volilne (ne)izbire neodločenih volivcev je pogosto težko enoznačno razložiti in uvrstiti v posamezne teorije oziroma modele volilnega odločanja. Za pojav »neodločenosti« so ključna naslednja vprašanja: kakšni so razlogi za neodločenost, ali je volilna (ne)izbira preiščljena ali zgolj hipna, ali je neodločenost in volilna (ne)izbira le rezultat strateškega premisleka in ne nujno skladna s sicer preferirano izbiro.

Neodločeni volivci v klasičnih in sodobnih teorijah volilnega vedenja

766

Ideološke in strankarske razlike, ki privabljajo različne profile volivcev, po Lipset-Rokkanovi teoriji izhajajo iz družbene razslojenosti, ki je zakoreninjena v razlikah med družbenimi skupinami (Lipset in Rokkan, 1967). Na *teoriji družbeno determiniranega pristopa* slonijo tudi prvi modeli volilnega odločanja. V prvi študiji volilnega vedenja (*The People's Choice, 1944*) Lazarsfeld in sodelavci ugotavljajo, da so volilne odločitve povezane s pripadnostjo družbenemu razredu. Povezane so tudi z versko pripadnostjo ter z območjem bivanja: urbano ali ruralno. V tem kontekstu gre za dolgoročne dejavnike vpliva na volilno izbiro. Izbira stranke je tako bolj ali manj samodejna posledica volivčevih družbeno-ekonomskih karakteristik, ki »determinirajo politične preference« (Lazarsfeld in drugi v Denver, 1989: 25). Volilna odločitev v tem oziru ni pretežno individualna, saj gre za vpliv, ki ga določa referenčna družbena skupina. Ta vpliv je večji pri manjših zaokroženih družbenih skupinah, za katere je značilna močna pripadnost posameznika skupini (Šiber, 2003). Po drugi strani neodločenost glede strankarske izbire ali kandidata v tem pogledu kaže na odsotnost pripadnosti katerikoli družbeni skupini, šibko pripadnost družbeni skupini ali pa pripadnost več skupinam hkrati. Za volivce, ki pripadajo različnim družbenim skupinam, namreč velja, da »so največkrat neodločeni in se nagibajo zdaj na eno zdaj na drugo stran« (Pečjak, 1995: 182). Večja pripadnost določeni družbeni skupini ne pogojuje izbire določene stranke, temveč le povečuje verjetnost njene izbire. Manjša pripadnost neki družbeni skupini v tem pogledu torej

le otežuje izbiro stranke, ki naj bi v osnovi zastopala interese družbene skupine, ki ji posameznik sicer pripada. Toda šibkejša pripadnost dandanes ni značilnost le neodločenih volivcev. S procesom modernizacije je prišlo do bistvenih sprememb v družbi, ki so vodile v »razkroj tradicionalnih vezi in slabljenje tradicionalnih skupinskih identitet (razrednih, verskih in etičnih) ter s tem omogočale pot k vse večjemu individualizmu« (Grbeša, 2008: 791). Ne glede na to pa tudi danes ne moremo v celoti prezreti stališč in vrednot, ki kažejo na ideološke razlike med volivci, oziroma njihovega položaja v družbeni strukturi.

V Sloveniji ideološko opredeljevanje izhaja predvsem iz delitve na ruralno in urbano (Miheljak, 2012; Tiran, 2015). Delitev urbano/ruralno pa posredno vključuje delitve, kot so religiozno/nereligiozno, tradicionalno/netradicionalno, tudi levo/desno (Kurdija, 2004). In prav kontinuum levo-desno združuje ključne politične in vrednotne opredelitve (Beyme, 1985: 256–257; Toš, 1992: 211–217). Stališča o tej dimenziji zadevajo temeljne koncepte razumevanja posameznika in družbe, interpretacije pravičnosti, svobode, družbenih in individualnih ciljev, sprejemljivosti družbenih sprememb, ohranjanja tradicije, vloge in pomena dela, odnosa do drugačnosti, varstva okolja, socialne varnosti in profitne motivacije. Različne politične stranke so sicer prvotno res zastopale povsem nasprotno interese ločenih družbenih skupin, a za sodobne in predvsem za novonastale stranke je značilno, da si skušajo pridobiti volilne glasove različnih družbenih skupin, ki pa se še vedno razlikujejo po družbenih in ideoloških profilih (Kropivnik, 1998: 20). Po eni strani torej slabijo vezi med družbenimi skupinami in strankami, po drugi strani pa stranke in »neodvisni« kandidati z »neradikalnimi«, nejasnimi, nekonsistentnimi stališči težijo k ugajanju široki množici volivcev. To v politični prostor prinaša določeno zmedo in posledično neodločenost med volivci ter nestabilnost v njihovih volilnih izbirah.

Nestabilnost volilne izbire pri neodločenih volivcih se kaže tudi v tem, da jim navadno (z izjemo morda strateško naravnanih neodločenih volivcev) manjka emocionalna navezanost na stranko, ki deluje kot bližnjica k volilni izbiri. Pri tem imamo v mislih identifikacije s stranko, ki velja za dolgoročni dejavnik vpliva na volilno izbiro, za katerega je značilna dolgoročna stabilnost izbire. Identifikacija s stranko izhaja iz michiganskega modela volilnega vedenja (*The American Voter, 1960*), v katerem jo Campbell in sodelavci opredelijo kot psihološko in emocionalno navezanost na stranko, ki se razvije v okviru socializacijskih procesov in je kot taka rezultat različnih interakcij posameznika s *pomembnimi drugimi* (Campbell et al., 1960). Avtorji so s konceptom identifikacije s stranko poskušali opredeliti dejavnik, ki je trajnejši od vsakokratnega opredeljevanja do posameznih kandidatov določene stranke (Šiber, 2003: 95). Ko ima posameznik enkrat razvito strankarsko identifikacijo, se praviloma politično opredeljuje za to

stranko, neodvisno od kandidata, ki jo zastopa, in neodvisno od programa, ki ga predstavlja. Koncept identifikacije s stranko izhaja iz tradicionalnega dvostrankarskega političnega okolja ZDA, kjer je pripadnost demokratom ali republikancem močno povezana z vrednotnim sistemom posameznika. Medtem pa v vzhodnoevropskih državah med dolgoročne dejavnike volilnega odločanja – bolj kot psihološko naklonjenost stranki – uvrščamo posameznikovo ideološko pozicijo oz. njegovo pripadnost družbeni skupini (Budge in drugi, 1976). Za nove demokracije, kamor sodi tudi Slovenija in ostale vzhodnoevropske države, so namreč značilni neoblikovani strankarski sistemi, sestavljeni iz velikega števila razmeroma mladih strank, ki utrjujejo mobilizacijske mehanizme in so si po eni strani tekmiče, po drugi strani pa puščajo prazen prostor, ki ga izkoriščajo nove stranke in protistrankarska gibanja (Kropivnik, 1998: 195). Poleg tega vse več novonastalih strank in neodvisnih kandidatov v ospredje bolj kot ideološko postavljajo problemsko opredeljenost. Življenjska doba novonastale stranke oziroma politična kariera novih akterjev je zaradi usmerjenosti na aktualno problematiko in z opuščanjem ideoloških in vrednotnih temeljev pogosto omejena na eno ali dve volilni obdobji. V tem primeru pa se strankarska pripadnost oziroma identifikacija s stranko pri volivcu pravzaprav ne moreta razviti, temveč le povečujeta njegovo neodločenost glede volilne izbire. Ob tem pa tudi širjenje množičnih medijev povečuje možnosti za oblikovanje volilnih odločitev, ki so neodvisne od tradicionalnih političnih izhodišč (Thomassen, 2005).

Novi pogledi raziskovanja volilnih odločitev v ospredje vse bolj postavljajo tezo, da pri volilnih izbirah *kratkoročni dejavniki* prevladujejo nad *dolgoročnimi*. Iz tega izhaja tudi model problemskega glasovanja (*issue voting*), bodisi z *naložbenega* bodisi z *retrospektivnega* vidika glasovanja, ki se na *teorijo racionalne izbire* (Denver, 1989: 75) navezuje kot odgovor na nestalnost volilne odločitve. V okviru racionalne teorije izbire za optimalno izbiro volivec sprva potrebuje vse relevantne informacije, nato pa mora v ozir vzeti še vse možne alternativne rešitve (Houghton, 2009: 30). Glede na stopnjo informiranosti in pogleda na stranke Downs razlikuje različne tipe volivcev: *prepričani volivci*, *negotovi volivci* ter *zvesti volivci* (Downs, 1957). Za *negotove volivce* je značilno, da nimajo dovolj informacij, ki bi vodile v odločitev, kar se odraža v njihovi neodločnosti in neopredeljenosti. Medtem pa pri *zvestih volivcih* zvestoba velja le, dokler je stopnja njihovega zadovoljstva zadovoljiva. Ko volivec spozna, da njegova odločitev ni več optimalna oziroma zadovoljiva, to lahko vodi v spremembo volilne odločitve. To pa sicer zvestega volivca lahko spremeni v negotovega. V povezavi z racionalnimi modeli volilnega odločanja se pogosto pojavlja koncept *strateškega glasovanja* (ang. *strategic/tactical voting*). Ta je značilen predvsem za proporcionalne volilne sisteme, pri katerih se privrženci oziroma simpatizerji manjših strank »pogosto odločijo oddati glas eni večjih strank, saj le tako

lahko vplivajo na izid« (Toplak, 2009). Poudariti velja tudi, da imajo strateški volivci običajno povsem izoblikovano mnenje o strankah in tudi jasne volilne preference, vendar za »dosego višjega cilja« ne glasujejo skladno z njimi. V tem pogledu lahko v to skupino uvrstimo vsaj del neodločenih volivcev, ki med strankami oziroma kandidati ne kolebajo zaradi neizoblikovanega mnenja, temveč zaradi neodločenosti glede izbire nekoga drugega, ki bi vodila v najmanj ugoden izid za opcijo, ki ji nasprotujejo.

Vse bolj pomembno vlogo ob tem igra tudi zaupanje v politične akterje ter prepoznavanje kompetenc kandidatov za vloge političnih voditeljev. Personalizacija politike v parlamentarnih režimih nakazuje preskok osredotočenosti medijev in s tem javnosti od strank k voditeljem oz. posameznikom (Grbeša, 2008: 78). Vse večji poudarek se pripisuje osebnostnim lastnostim in vrednotam v okviru političnih izbir (Barnea in Schwartz, 1998; Grbeša, 2008) in s tem *naklonjenosti voditeljem* (Pečjak, 1995; Kropivnik in Zatler, 2002; Kurdijska, 2004; Houghton, 2009). Posamezniki volijo tiste kandidate, katerih osebnostne lastnosti so skladne z ideologijo političnih strank, ki jih podpirajo, oziroma izbirajo politike, katerih lastnosti in vrednote se ujemajo z njihovimi osebnostnimi lastnostmi ter vrednotami (Caprara in Zimbardo, 2004). Najbolje do izraza pridejo kandidati (osebnosti), ko gre za predsedniške volitve, evropske volitve pa tudi lokalne volitve za župana, ki so še posebej specifične¹. Tako se prav na lokalnih volitvah pogosto zgodi, da manjše stranke dosežejo boljši rezultat kot na državnozborskih volitvah². To je dober pokazatelj, da je pri lokalnih volitvah vloga kandidatov navadno vidnejša od vloge stranke, predvsem zaradi poznavanja in vpetosti kandidatov v lokalno okolje, kar je značilno predvsem za manjše občine. Na vsakih lokalnih volitvah v Sloveniji od konca prejšnjega stoletja kandidira vse več nestranskih oziroma neodvisnih list in kandidatov za župana (Haček in Kukovič, 2011). Da so volivci na lokalnih volitvah za župana vse manj strankarsko in vse bolj problemsko orientirani, kaže tudi dejstvo, da med ponovno izvoljenimi župani³ odstotek tistih, »ki so kandidirali s podporo vsaj ene politične stranke vse od županskih volitev 1998, počasi upada (od 74,8 % v letu 1998 do 64,9 % v letu 2010), hkrati pa odstotek znova izvoljenih županov, ki so kandidirali s podporo skupine volivcev, stalno počasi narašča« (Haček in Kukovič, 2012: 676). Omenjeno potrjuje nenaklonjenost

¹ Leta 2014 so na primer potekale volitve na treh ravneh: volitve v Evropski parlament (maj 2014), kjer so največ glasov prejeli kandidati SDS (24,78 %), volitve v Državni zbor (julij 2014), kjer je največ glasov prejela novonastala stranka pod vodstvom Mira Cerarja (SMC - 34,49 %) in lokalne volitve (oktober), na katerih je bilo največ županov izvoljenih iz stranke SLS (14,62 %), ki je tudi sicer že vrsto let stranka z največjim številom županov (podatki Državne volilne komisije).

² SLS je na primer izpadla iz parlamenta na predčasnih državnozborskih volitvah 2014, ki so potekale le nekaj mesecev pred lokalnimi volitvami, na katerih je bilo največ županov izvoljenih prav iz stranke SLS.

³ Leta 2010 je bilo ponovno izvoljenih 82,7 % županov (Haček in Kukovič, 2012: 679).

strankam, ki je značilna za slovenski politični prostor, kar se zaradi ideološko preobremenjenega delovanja političnih elit odraža v vse večjem nezaupanju v politične stranke (Fink-Hafner, 1997).

Volivci torej postajajo vse bolj informirani posamezniki, pri čemer jih vodi občutek neodvisnosti in avtonomije nad odločanjem v odnosu do tradicionalnih in dolgoročnih virov vpliva na volilne odločitve. Tak razvoj volilnega vedenja ima posledice tako na dejavnike, ki vodijo v izbiro stranke, pa tudi na volilno udeležbo (Fuchs in Klingemann v Thomassen, 2005: 6).

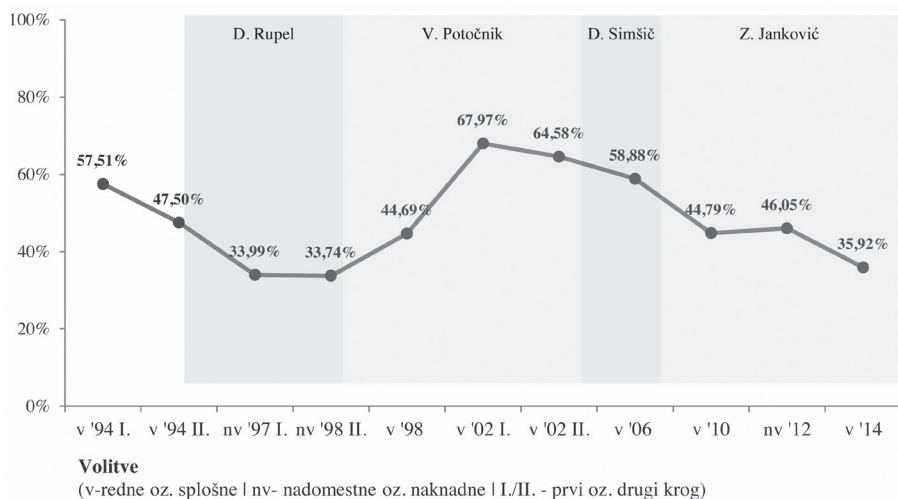
Izziv volilne udeležbe

Volilna udeležba je osnovna oblika politične participacije in temelj vsake polnokrvne demokracije. V tem smislu je vse nižja volilna udeležba vse kaj drugega kot zgolj vprašanje posameznikove svobodne volje. Zdi se, da je danes bolj kot nestalnost volilne odločitve (ki v prvi vrsti predstavlja izziv predvsem za stranke in njihovo stabilnost) na preizkušnji predvsem vprašanje »legitimnosti volitev«. Če je bil v preteklosti cilj zagotoviti splošno volilno pravico, bi moral biti danes eden pglavitnih ciljev doseči visoko, če že ne značilno višjo volilno udeležbo. Nizka volilna udeležba namreč pomeni neenakost ali, kot bi rekli v žargonu družboslovnega raziskovanja, pristranost zastopanosti političnih stališč in pogledov ljudi. Govorimo o vplivu na oblikovanje izhodiščne politične slike (tudi politične moči) družbe, ki ni nujno celosten odraz stališč prebivalstva. Zastopanost političnih preferenc ob nizki volilni udeležbi je tako razporejena neproporcionalno. Pri tem se odpira možnost sistematičnega usmerjanja v korist privilegiranih družbenih skupin, denimo naproti tistimi z nižjimi dohodki in nižjo izobrazbo (Lijphart, 1997). Ta vprašanja so v času velikega vpliva medijev, še posebej elektronskih, izrazito občutljiva, saj odpirajo možnosti usmerjenega delovanja, ki ima lahko prevladujoč vpliv na mobilizacijo samo določenih kategorij posameznikov, volivcev.

Dejavnikov, ki vplivajo na volilno udeležbo, je več. V preteklosti je bila volilna udeležba pogojena predvsem s »sociološkimi karakteristikami, kot sta občutek za državljansko dolžnost in strankarska pripadnost« (Kaase in Bauer-Kaase v Thomassen, 2005: 7). Zaradi procesov individualizacije nekdanja uveljavljena norma dolžnosti dandanes izrazito izgublja na pomenu (Kühnel in Fuchs v Thomassen, 2005: 7). Skozi čas se je povečala instrumentalna usmeritev v politiko, ki predpostavlja, da se bodo volivci pri vsakih volitvah posebej odločali o udeležbi (Van der Eijk in Franklin v Thomassen, 2005: 6–7). Poleg vse manjše navezanosti na stranke in upadanja občutka dolžnosti je razlog za nižjo volilno udeležbo iskati tudi v apatiji, ki lahko izhaja bodisi iz preteklih zamer do politikov in politike na splošno bodisi zaradi občutka posameznikove nemoči (Vreg, 2004). Volivci se vse bolj kot z vprašanjem, koga voliti, soočajo z vprašanjem, ali sploh voliti.

Volilna udeležba je poleg politične kulture, kompetentnosti kandidatov in strank odvisna tudi od pomembnosti volitev (Lijphart, 1997). Za začetno obdobje volilne demokracije v Sloveniji je bila značilna zelo visoka volilna udeležba, na volitvah leta 1990 je bila udeležba skoraj 84-odstotna, na volitvah leta 1992 pa skoraj 86-odstotna. Visoko volilno udeležbo je bilo takrat po eni strani moč pripisati spremembi političnega sistema in želji po sooblikovanju demokracije s preprostim načinom uresničevanja volilne pravice, po drugi strani pa zapuščini prejšnjega sistema in občutku državljske dolžnosti sodelovanja na volitvah (Kropivnik, 1998). Nižjo volilno udeležbo je moč pričakovati na volitvah nižje ravni, kot so na primer lokalne volitve, pri čemer je volilna udeležba v mestnih občinah praviloma nižja kot v nemestnih občinah (Kontelj in drugi, 2007: 5). V Mestni občini Ljubljana je negativen trend volilne udeležbe opazen vse od leta 2002 (glej Sliko 1).

Slika 1: VOLILNA UDELEŽBA – VOLITVE ZA ŽUPANA ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. MESTNE OBČINE LJUBLJANA 1994–2014.

Vir: Uradni list RS, 80/1994, 3/1998, 82/1998, 110/2002, 115/2006, 83/2010, 25/2012, 73/2014

Volitve za župana so leta 2002 sicer potekale sočasno s predsedniškimi volitvami, čemur lahko tudi pripišemo višjo udeležbo na županskih volitvah. Na zadnjih lokalnih volitvah leta 2014 je bila volilna udeležba le še 35,92-odstotna, kar delno lahko pripišemo tudi pogostosti različnih volitev, ki so potekale v tistem času⁴. Eden izmed dejavnikov nižje udeležbe je

⁴ Leta 2014 smo imeli v Sloveniji v obdobju šestih mesecev volitve kar na treh ravneh: evropske volitve (maj), državnozbornske volitve (julij) ter lokalne volitve (oktober). Poleg tega pa je junija 2014 potekal še referendum o Zakonu o spremembah in dopolnitvah Zakona o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA-A2).

namreč tudi pogostost volitev, ki ima močan negativen vpliv na udeležbo (Lijphart, 1997). V obdobju gospodarske krize in slabe družbenopolitične klime v državi se je na primer na račun predčasnih državnoborskih volitev mandatno obdobje tako rekoč skrajšalo na tri leta⁵. V Ljubljani pa so volitve za župana po letu 2010 potekale celo vsaki dve leti⁶. Ob vse pogostejših volitvah smo torej priča drastičnemu upadu udeležbe na različnih ravneh volitev, kar reaktualizira prej omenjeno vprašanje zadostnega in legitimnega zastopanja interesov državljanov in potrebo po učinkovitih ukrepih, ki bi vodili k višji volilni udeležbi. Pred tem pa se velja vprašati po razlogih, ki vodijo v neodločenost. Ti niso enoznačni in v različnih kontekstih delujejo različno. Različna je tudi moč vpliva posameznih razlogov na to, ali se bo sicer neodločeni volivec nazadnje odločil za volilno izbiro ali za volilno abstinenco.

V nadaljevanju bomo poskusili predstaviti razloge za neodločenost in njihov vpliv na študiji primera lokalnih volitev v Ljubljani. Naprej pa pogledjmo družbeni kontekst, v katerem je raziskava potekala.

Kontekst

772

Pri raziskavi neodločenih volivcev je ključno, da se ta opravi v volilnem obdobju, torej v realnem času, ko so že znani oziroma uradno potrjeni vsi kandidati, ki nastopajo na volitvah. Ravno v obdobju pred volitvami je tudi delež neodločenih oziroma neopredeljenih običajno višji kot v nevolilnem obdobju⁷. V predvolilnem obdobju so poleg volivcev močno aktivirani predvsem sami kandidati, njihove stranke in mediji. Ti v ospredje postavljajo aktualne družbeno-politične teme, ki so odvisne od trenutnih razmer in klime na lokalni oziroma državni ravni. Na dinamiko volilnih izbir tako lahko močno vplivajo tudi kratkoročni dejavniki. Zato pri analizi rezultatov študije v izhodišču predstavljamo aktualno družbeno klimo, v kateri so se volitve odvijale. To dodatno pojasni nekatere ugotovitve, ki izhajajo iz analize podatkov.

Govorimo o lokalnih volitvah v Ljubljani, ki so potekale oktobra 2010. Na državni ravni je v tem času koalicijo sestavljala tako imenovani *levi trojček* (SD, Zares in LDS), ki ga je na volitvah v Državni zbor leta 2008 podprl takrat aktualni župan Ljubljane Zoran Jankovič. Poleg *levega trojčka* je bil v koaliciji tudi DeSUS. Predsednik vlade je bil Borut Pahor (SD). Vlada, ki je bila v

⁵ Po rednih državnoborskih volitvah leta 2008 so potekale predčasne volitve leta 2011 in nato še leta 2014.

⁶ Po rednih volitvah za župana leta 2010 so leta 2012 potekale nadomestne volitve in nato leta 2014 znova redne volitve.

⁷ To, denimo, na državnoborski ravni lepo kaže raziskava Politbarometer, ki se je izvajala v daljšem časovnem obdobju. Glej npr. Politbarometer 10/10, Slovenija : oktober 2010 (Toš in drugi, 2010).

času lokalnih volitev na polovici mandata, se je takrat že srečevala z nekaterimi aferami⁸ ter vse manjšo podporo javnosti. Konec septembra 2010 je potekala tudi splošna stavka javnega sektorja⁹, kar je prav tako zaznamovalo predvolilni čas. Poleg družbeno-političnih dogodkov so ta čas zaznamovale poplave, ki so prizadele približno dve tretjini občin v Sloveniji, tudi Ljubljano.

Za župana je v Ljubljani kandidiralo 13 kandidatov. V volilni kampanji in na soočenjih sta odmevala predvsem avgusta 2010 dokončana in odprta stadion in dvorana v Stožicah ter z njo povezana afera neplačanih podizvajalcev gradbenih del ter javno-zasebno partnerstvo. Protikandidati so Jankoviću ob tem očitali netransparentnost, neracionalnost ter čezmerno zadolževanje. Ob Stožicah je bila v ospredje volilne kampanje postavljena predvsem prometna ter stanovanjska problematika, za rešitev katerih se je v svojih volilnih programih zavzemala večina kandidatov. Na splošno je bila sicer – v primerjavi s prejšnjimi lokalnimi volitvami – volilna kampanja v Ljubljani deležna manjše medijske pozornosti. Prvič, ker je bilo zaradi aktualnih dogodkov, ki so sovpadali z volilno kampanjo, več pozornosti usmerjene na poplave in sanacijo poplavnih območij ter na stavko javnega sektorja, ki je sovpadala s predvolilnim časom. Drugič, ker je bilo zaznati pričakovano premoč Jankovića in odsotnost po moči primerljivega protikandidata, kampanja ni bila tako zanimiva kot na primer v nekaterih drugih občinah, kjer so bili kandidati bolj »konkurenčni«. Značilna Jankovićeve premoč se je odražala tudi v predvolilnih javnomnenjskih anketah, objavljenih v medijih¹⁰.

Širši družbeni kontekst, v katerem so se odvijale lokalne volitve, ki so predstavljale okvir za našo raziskavo in analizo neodločenih volivcev, lahko torej opišemo kot negotov, predvsem z vidika ekonomske krize, v kateri se je takrat že znašla Slovenija. V zvezi s tem je bila vse bolj očitna tudi politična nestabilnost tedanje vlade. V Ljubljani pa so se po eni strani poudarjale predvsem vidne in otipljive arhitekturne in prostorske rešitve mesta, medtem ko so nasprotniki izpostavljali kritike, povezane s transparentnostjo in legalnostjo izvedbenih del za urejanje mesta.

⁸ Npr. afera bulmastifi, 6. blok Termoelektrarne Šoštanj, kasneje tudi druge, ki so vodile v odstop nekih ministrov in izstop strank iz koalicije ter 20. septembra 2011 neizglasovano zaupnico vladi.

⁹ Zaradi neuspešnih pogajanj z vlado, predvsem glede nadaljevanja odprave plačnih nesorazmerij, kar je bila glavna zahteva sindikatov, je po ocenah sindikatov stavkalo okoli 80.000 uslužbencev.

¹⁰ Rezultati, objavljeni v časniku *Delo* in na RTV SLO, so dva tedna pred volitvami kazali, da naj bi Zoran Janković že v prvem krogu dobil več kot petdeset odstotkov glasov, drugouvrščeni pa manj kot desetino glasov.

Uporabljena metoda

Za namen raziskave smo izdelali standardiziran vprašalnik, v katerega smo vključili ključne dejavnike vpliva na volilno odločitev: ocena družbenih razmer v okolju, poznanost kandidatov, predvidena volilna udeležba, zanimanje za politiko na splošno, zanimanje za konkretne lokalne volitve in kampanjo, naklonjenost stranki in politična usmerjenost na dimenziji levo-desno, preferenčni kandidat, pričakovani zmagovalec volitev, indikatorji volilnega vedenja (občutek dolžnosti, smiselnost glasovanja, pomen osebnostnih lastnosti, kompetenc in političnih pogledov kandidata, strateško glasovanje, občutek brezbriznosti in razočaranosti, mnenje pomembnih drugih) ter socialno demografske značilnosti. Obravnavani dejavniki imajo različno stopnjo vpliva na volilno odločitev, zato jih bomo uporabili kot izhodišče za segmentacijo skupine neodločenih.

Raziskavo smo izvedli s pomočjo telefonske ankete med 23. septembrom in 3. oktobrom 2010. Anketiranje je bilo zaključeno teden pred volitvami, ob začetku prepovedi objave rezultatov javnomnenjskih raziskav v medijih. V raziskavi¹¹ je sodelovalo 540 polnoletnih prebivalcev Mestne občine Ljubljana. Skupino neodločenih predstavlja 194 anketirancev (35,9%), ki so dejali, da odločitve o izbiri kandidata še niso sprejeli. Delež neodločenih v našem primeru izhaja iz neposrednega vprašanja o tem, ali so že sprejeli odločitev o izbiri, medtem ko je delež neodločenih v javnomnenjskih anketah¹² običajno izmerjen posredno, prek vprašanja o izbiri kandidata. Predpostavljamo, da je delež neodločenih v slednjem primeru podcenjen. V predvolilnih anketah je namreč cilj tako zastavljenega vprašanja običajno izmeriti razmerje moči med kandidati, za kar pa zadostuje že sama preferenca in ne nujno dokončna odločitev o izbiri kandidata.¹³ Podobno je po drugi strani v predvolilnih anketah običajno precenjena volilna udeležba, saj je delež tistih, ki na vprašanje o izbiri kandidata ali stranke odgovorijo, da ne nameravajo voliti, običajno znatno nižji od dejanskega deleža volilnih abstinentov na samih volitvah.

¹¹ Ciljno populacijo so predstavljali polnoletni prebivalci MOL. Za vzorčni okvir smo vzeli stacionarne in mobilne telefonske številke na območju MOL, objavljene v Telefonskem imeniku Slovenije 2009. S pomočjo programske opreme Warpit, ki podpira računalniško telefonsko anketiranje, smo opravili verjetnostno vzorčenje. V vzorec smo zajeli 4365 telefonski številke, od tega je bilo 35 % nedosegljivih, 50 % jih v raziskavi ni želelo sodelovati, 3 % enot je bilo neustreznih. Telefonsko anketiranje je potekalo v klicnem studiu podjetja Episcenter, d. o. o.

¹² V podobnem časovnem obdobju izmerjen delež neodločenih, neopredeljenih in/oziroma abstinentov skupaj v raziskavah, ki sta bili objavljeni v časniku Delo (izvajalec DeloStik) in na Televiziji Slovenija (izvajalec Mediana), na primer ni presegal 20 %.

¹³ Na nižji delež neopredeljenih oziroma neodločenih v primeru neposrednega vprašanja lahko vpliva tudi anketar s spodbujanjem anketiranca k vsebinskemu odgovoru.

Analiza rezultatov raziskave

Med 194 neodločenimi volivci je bilo 106 takšnih, ki se sicer nagibajo k določenemu kandidatu, a o njegovi izbiri še niso odločeni. Ostalih 88 pa nima nikakršne preference glede izbire kandidata. V okviru osnovne analize smo sprva pogledali deskriptivne statistike in z analizo variance preverili, ali med *odločenimi*, *neodločenimi s preferenco* in *neodločenimi brez preference* obstajajo razlike glede zanimanja za lokalne volitve (glej Tabela 1) in predvidene volilne udeležbe (glej Tabela 2).

Tabela 1: ZANIMANJE ZA VOLITVE (1 SPLOH SE NE ZANIMAM – 5 ZELO SE ZANIMAM) GLEDE NA ODLOČENOST

	N	Mean	SD	SE	95% CI za Mean	
					Sp. meja	Zg. meja
Odločeni	346	3,54	1,013	,054	3,44	3,65
Neodločeni s preferenco	106	2,88	1,002	,097	2,68	3,07
Neodločeni brez preference	88	2,75	1,117	,119	2,51	2,99
Skupaj	540	3,28	1,084	,047	3,19	3,37

Vir: Jakačić (2010): Raziskava Lokalne volitve MOL, 2010.

Povprečna ocena zanimanja za volitve narašča s stopnjo odločenosti. Razlike med skupinami so glede na analizo varianc statistično značilne ($F = 31,163$; $p = 0,00$). Bonferronijev preizkus kaže, da anketiranci, ki so bili v času raziskave (približno dva tedna pred volitvami) že odločeni o tem, komu bodo namenili glas, v povprečju izkazujejo značilno več zanimanja za lokalne volitve kot neodločeni volivci; tako tisti brez preference kot tudi tisti s preferenco. Kar povečuje tudi verjetnost volilne udeležbe.

Tabela 2: PREDVIDENA VOLILNA UDELEŽBA (1 ZAGOTOVO NE – 5 ZAGOTOVO DA) GLEDE NA ODLOČENOST

	N	M	SD	SE	95% CI za M	
					Sp. meja	Zg. meja
Odločeni	346	4,78	,761	,041	4,70	4,86
Neodločeni s preferenco	106	4,05	1,253	,122	3,81	4,29
Neodločeni brez preference	88	3,65	1,455	,155	3,34	3,96
Skupaj	540	4,45	1,106	,048	4,36	4,54

Vir: Jakačić (2010): Raziskava Lokalne volitve MOL, 2010.

Podobno velja, ko gre za volilno udeležbo. Rezultati analize variance¹⁴ s 95-odstotno stopnjo zaupanja kažejo, da se bodo odločeni volivci bolj

¹⁴ Ker se je Levenov preizkus homogenosti varianc izkazal za statistično značilnega ($p < 0,01$), variance med skupinami niso homogene. S tem pogoj za F-preizkus ni izpolnjen, zato smo uporabili Tamhanov Post Hoc preizkus, ki ne predpostavlja homogenosti varianc.

verjetno udeležili volitev kot nedoločeni brez preferenc ter tudi bolj verjetno kot neodločeni s preferencami ($p = 0,00$). S tem se potrди pričakovana domneva, da se nedoločeni volivci (z in *brez* preference) v primerjavi z odločenimi volivci manj zanimajo za volitve in se bodo manj verjetno udeležili volitev. Kažejo pa se tudi določene razlike med skupinama neodločenih volivcev. Sledi poskus segmentacije na podzorcju neodločenih volivcev.

Tabela 3: ROTIRANA FAKTORSKA MATRIKA S FAKTORSKIMI UTEŽMI¹⁵

	Faktor				
	1	2	3	4	5
q15_6 Vseeno mi je, kdo zmagava na volitvah.	-0,607	-0,044	0,021	-0,124	0,143
q15_10 Preden se odločim, koga bom volil, se pozanimam o programih vseh oziroma večine kandidatov.	0,497	0,15	0,033	0,049	0,146
q16 V kolikšni meri se na splošno zanimate za politiko?	0,377	0,129	0,049	0,312	-0,124
q15_9 Pred volitvami se o izbiri kandidata posvetujem z bližnjimi.	0,361	0,284	0,24	-0,126	-0,042
q15_1 Pomembno je voliti, tudi če moj kandidat ali stranka nimata možnosti za zmago.	0,352	-0,148	0,278	0,082	0,006
q15_2 Kdorkoli zmagava na volitvah, se nič ne bo spremenilo.	-0,258	0,001	-0,077	-0,074	0,218
q15_8 Ko se odločam, koga bom volil, upoštevam tudi objavljene rezultate javnomnenjskih anket.	0,042	0,82	-0,012	-0,015	0,089
q15_11 Ko se odločam, koga bom volil, razmišljam le o kandidatih, ki imajo največ možnosti za zmago.	0,071	0,477	0,022	0,061	-0,081
q15_7 Na volitvah izberem najljubšega kandidata, čeprav ta morda nima možnosti za zmago.	0,001	-0,085	0,656	-0,123	-0,074
q15_13 Pri izbiri kandidata mi je najpomembnejša njegova osebnost kot taka.	0,064	0,063	0,468	0,117	0,001
q15_12 Pomembno je, da ima župan podobne politične poglede kot jaz.	0,094	0,205	0,285	0,111	0,065
q18 Med obstoječimi strankami se zlahka opredelim za tisto, ki ustreza mojim pogledom in interesom.	0,17	0,018	0,077	0,821	0,071
q15_4 Toliko ljudi voli, da moj glas komaj kaj šteje.	-0,038	-0,023	0,017	0,067	0,805

Vir: Jakačić (2010): Raziskava Lokalne volitve MOL, 2010.

Potem ko smo izločili vse odločene volivce, smo s pomočjo faktorjske analize¹⁶ in korelacijske analize naredili izbor primernih spremenljivk za razvrščanje v skupine. V okviru faktorjske analize smo se odločili za izbor štiri-h spremenljivk, ki imajo na različnih faktorjih visoko utež (glej Tabelo 3):

¹⁵ Rotirano faktorjsko matriko s faktorjskimi utežmi za pet faktorjev smo dobili s pomočjo pravokotne rotacije Varimax. Rezultati kažejo na nizke uteži pri posameznih faktorjih.

¹⁶ Faktorjsko analizo smo izvedli po metodi glavnih osi. Glede na diagram lastnih vrednosti, glede na delež skupne pojasnjene variance in po več poizkusih rotacij smo dobili rešitev s petimi faktorji. Delež skupne pojasnjene variance za pet faktorjev je zelo nizek (31,36 %), kar je posledica dejstva, da smo v faktorjski model vključili spremenljivke, ki z ostalimi spremenljivkami malo ali sploh ne korelirajo.

Ko se odločam, koga bom volil, razmišljam le o kandidatih, ki imajo največ možnosti za zmago; Na volitvah izberem najljubšega kandidata, čeprav ta morda nima možnosti za zmago; Med obstoječimi strankami se zlahka opredelim za tisto, ki ustreza mojim pogledom in interesom; Toliko ljudi voli, da moj glas komaj kaj šteje.

Druge spremenljivke smo za namen razvrščanja v skupine izbrali vsebinsko, njihovo medsebojno »nekoreliranost« pa preverili s pomočjo korelacijske matrike. Tako smo namesto izbora spremenljivke iz prvega faktorja, ki se nanašajo predvsem na seznanjenost, izbrali novo, sicer vsebinsko podobno, vendar dejstveno spremenljivko *seznanjenost s kandidati*¹⁷. Poleg omenjenih petih spremenljivk smo za namen razvrščanja v skupine izbrali še naslednje spremenljivke: *verjetnost udeležbe na volitvah* ter *pričakovana razlika med prvo- in drugouvrščenim kandidatom*¹⁸. Pred razvrščanjem v skupine smo, zaradi različnih lestvic, vrednosti spremenljivk standardizirali, tako da imajo vse enako težo.

Za določitev števila skupin smo z metodo hierarhičnega razvrščanja uporabili Wardovo kriterijsko funkcijo ter upoštevali kvadrirano evklidsko razdaljo. Na podlagi dendrograma smo se odločili, da upoštevamo optimalno razvrstitev v štiri skupine¹⁹. Značilnosti skupin oziroma razlike med njimi glede na preučevane vidike, ki smo jih upoštevali, prikazujemo na Sliki 2. Zaradi bolj nazornega prikaza smo vrednosti pri posameznih segmentih odšteli od povprečja in za prikaz uporabili centrirane vrednosti. Dobljene skupine smo glede na značilnosti njihovega volilnega vedenja poimenovali: 1) *površni*²⁰ taktiki, 2) informirani kritiki, 3) negotovi skeptiki in 4) razočarani pasivneži.

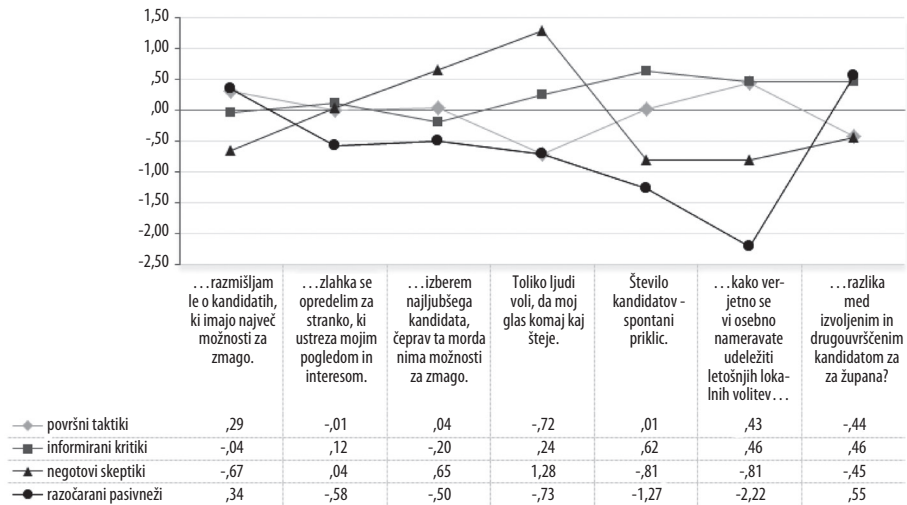
¹⁷ Ker pri podprtem priklicu med spremenljivkama ni bilo korelacij, smo upoštevali le spontan priklic. Vprašanje: V medijih so že bili objavljeni kandidati, ki se v Ljubljani potegujejo za mesto župana. Mi lahko naštejete vse kandidate, za katere veste oziroma ste slišali, da kandidirajo za župana Ljubljane?

¹⁸ Vprašanje: »Kolikšna pa bo po vašem mnenju razlika med izvoljenim in drugouvrščenim kandidatom za župana?« Vrednosti, ki so jih anketiranci podali na petstopenjski lestvici, smo rekonstruirali tako, da smo dobili dihotomno spremenljivko: velika /majhna razlika med kandidatom.

¹⁹ V primeru večjega vzorca bi se lahko odločili za večje število skupin, saj dendrogram kaže na veliko heterogenost skupine neodločenih. V nadaljevanju smo naredili še pretzkus razvrščanja po metodi voditeljev (K-means), pri čemer smo določili enako število skupin kot na podlagi dendrograma, štiri. Pri podrobnejši analizi obeh razvrstitev se je v nasprotju s pričakovanji izkazalo, da je bolj smiselna razvrstitev na podlagi hierarhičnega razvrščanja, saj so se skupine tako po kriterijskih kot tudi po drugih spremenljivkah med seboj bolj razlikovale kot v primeru razvrstitev po metodi voditeljev.

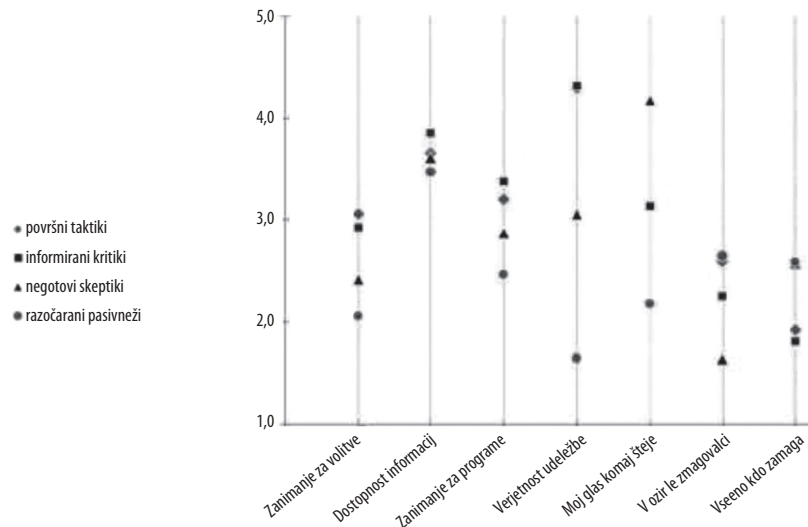
²⁰ Zakaj je pri poimenovanju skupine dodan pridevnik »površni«? Prava taktičnost bi prišla do izraza predvsem v primeru, če bi šlo za »odločene« volivce, ki so vnaprej odločeni taktično unovčiti svoj glas, tudi z bolj ali manj nedvoumno izbiro kandidata in udeležbo na volitvah. Drug razlog pa je v dejstvu, da se taktičnost lažje in bolj neposredno izrazi pri volitvah, na katerih je volivec prepričan, da sta v igri za zmago dva kandidata, ki sta precej bolj »konkurenčna«. Torej, bolj izenačena. Za lokalne volitve v našem primeru to zagotovo ni bil primer. Premoč kasnejšega zmagovalca je bila več kot očitna ves čas kampanje. Lahko rečemo, da je taktično glasovanje v veliki meri odvisno od konteksta in narave volitev, pa tudi od gotovosti oz. premišljenosti volivca. V našem primeru pa težko brez zadržek govorimo o doslednih oz. pravih taktičnih volivcih, saj se kljub značilnostim, ki nakazujejo na strateško volilno vedenje skupine, te lastnosti

Slika 2: ZNAČILNOST SKUPIN GLEDE NA DEJAVNIKE RAZVRŠČANJA

Vir: Jakačić (2010): Raziskava Lokalne volitve MOL, 2010.

Slika 3: POVPREČNE VREDNOSTI PRI OCENAH DEJAVNIKOV, KI VPLIVAJO NA VOLILNO VEDENJE GLEDE NA SKUPINE NEODLOČENIH (1 NAJMANJ – 5 NAJVEČ)

Vir: Jakačić (2010): Raziskava Lokalne volitve MOL, 2010.

ne izrazijo v celoti. Predpostavljamo, da bi se to pri tej skupini pokazalo dosti bolj očitno v primeru bolj kompetitivnih volitev.

Največjo skupino predstavljajo *informirani kritiki* (39,7%), v skupino *površni taktiki* se uvršča 34,5% neodločenih, v tretjo skupino *negotovi skeptiki* 17,0%, v skupino *razočarani pasivneži* pa 8,8% neodločenih. Na Sliki 3 izpostavljam povprečne vrednosti na petstopenjski lestvici z nekaterimi dejavniki, ki vplivajo na volilno vedenje.

Rezultati kažejo, da so skupine neodločenih še najbolj homogene v pogledu na dostopnost do informacij. Neodločenost je – ne glede na skupino – vse prej kot posledica slabe dostopnosti do informacij. Pri ostalih dejavnikih je opaziti več razlik, vsaj med dvema paroma skupin. Tako so na primer med *površnimi taktiki* in *informiranimi kritiki* razvidne višje povprečne ocene kar zadeva zanimanje za volitve kot med *negotovimi skeptiki* in *razočaranimi pasivneži*. Z zanimanjem za lokalne volitve je povezana tudi verjetnost volilne udeležbe, na kar kaže Pearsonov koeficient korelacije ($r = 0,377$; $p = 0,00$). Videti je, da so skupine še najbolj heterogene v primeru, ko gre za vprašanje predvidene volilne udeležbe. Glede na povezanost med spremenljivkama *zanimanje za volitve* in *predvidena volilna udeležba* ter predhodno ugotovitvijo, da se skupina *razočarani pasivneži* najmanj zanima za volitve, je bilo pričakovati, da se namerava ta skupina tudi najmanj verjetno udeležiti lokalnih volitev. To se je potrdilo, povprečna ocena verjetnosti udeležbe na volitvah pri tej skupini je 1,65, kar kaže na verjetno neudeležbo neodločenih, ki sodijo v to skupino. Po drugi strani pa je razvidno tudi, da je verjetnost udeležbe na volitvah še največja pri prvih dveh skupinah: *površni taktiki* ($M = 4,30$) in *informirani kritiki* ($M = 4,32$) (glej Tabelo 4).

Tabela 4: VERJETNOST UDELEŽBE NA LOKALNIH VOLITVAH GLEDE NA SKUPINE NEODLOČENIH (1 ZAGOTOVO NE – 5 ZAGOTOVO DA)

	N	Mean	SD	SE	95% CI za Mean	
					Sp. meja	Zg. meja
Površni taktiki	67	4,30	0,985	0,12	4,06	4,54
Informirani kritiki	77	4,32	1,006	0,115	4,1	4,55
Negotovi skeptiki	33	3,06	1,499	0,261	2,53	3,59
Razočarani pasivneži	17	1,65	0,786	0,191	1,24	2,05
Skupaj	194	3,87	1,359	0,098	3,67	4,06

Vir: Jakačić (2010): Raziskava Lokalne volitve MOL, 2010.

Rezultati analize variance²¹ kažejo, da je povprečna ocena za verjetnost udeležbe na lokalnih volitvah pri skupini *razočarani pasivneži* značilno nižja kot pri vseh ostalih skupinah. Povprečna ocena verjetnosti volilne

²¹ Ker predpostavka o homogenosti varianc ni bila izpolnjena ($p < 0,01$), smo uporabili Tamhanov Post Hoc preizkus, ki ne predpostavlja homogenosti varianc.

udeležbe pri skupini *negotovi skeptiki* je značilno nižja kot pri skupini *površni taktiki* in kot pri skupini *informirani kritiki* ter višja kot pri skupini *razočarani pasivneži*. Skupino *razočarani pasivneži* v veliki meri torej zastopajo predvsem neodločeni volilni abstinenti. Kot izhaja tudi iz imena skupine, *negotove skeptike* v povprečju opisuje tudi negotovost glede volilne udeležbe. Medtem ko za *informirane kritike* in *površne taktike* lahko rečemo, da gre za verjetne volilne udeležence. Na tem mestu velja opozoriti, da ocena predvidene volilne udeležbe s strani še neodločenih volivcev ni povsem zanesljiva. Kot smo že omenili, lahko nezveste, negotove in strateške volivce okoliščine volitev privedejo tudi do volilne abstinence. Predvidena volilna udeležba neodločenih volivcev je odvisna in se razlikuje tudi glede dojemanja dolžnosti in smiselnosti glasovanja (glej Tabela 5).

Tabela 5: DOLŽNOST IN SMISELNOST GLASOVANJA GLEDE NA SKUPINE NEODLOČENIH (1 SPLOH SE NE STRINJAM – 5 MOČNO SE STRINJAM)²²

		N	Mean	SD	SE	95 % CI za Mean	
						Sp. meja	Zg. meja
Pomembno je voliti, tudi če moj kandidat ali stranka nimata možnosti za zmago.	površni taktiki	67	4,18	1,029	0,126	3,93	4,43
	informirani kritiki	77	4,30	0,947	0,108	4,08	4,51
	negotovi skeptiki	33	4,03	1,51	0,263	3,49	4,57
	razočarani pasivneži	17	3,12	1,576	0,382	2,31	3,93
	skupaj	194	4,11	1,184	0,085	3,94	4,28
Dolžnost vsakega občana je, da voli.	površni taktiki	67	4,37	1,013	0,124	4,13	4,62
	informirani kritiki	77	4,06	1,37	0,156	3,75	4,38
	negotovi skeptiki	33	3,70	1,531	0,266	3,15	4,24
	razočarani pasivneži	17	3,53	1,375	0,333	2,82	4,24
	skupaj	194	4,06	1,31	0,094	3,88	4,25
Toliko ljudi voli, da moj glas komaj kaj šteje.	površni taktiki	67	2,18	0,903	0,11	1,96	2,4
	informirani kritiki	77	3,14	1,315	0,15	2,84	3,44
	negotovi skeptiki	33	4,18	0,917	0,16	3,86	4,51
	razočarani pasivneži	17	2,18	0,809	0,196	1,76	2,59
	skupaj	194	2,90	1,298	0,093	2,72	3,09

Vir: Jakačić (2010): Raziskava Lokalne volitve MOL, 2010.

S trditvijo, da je *pomembno voliti, čeprav kandidat oziroma stranka nima možnosti za zmago*, se v povprečju v najmanjši meri strinjajo *razočarani pasivneži*. To kaže na njihovo nezanimanje za volitve in razočaranost

²² Ali so razlike med skupinami v odnosu do preučevanih trditev značilne, smo preverili z analizo variance. Ker pri vseh treh trditvah predpostavka o homogenosti varianc ni bila izpolnjena ($p = 0,00$), smo uporabili Tamhanov Post Hoc preizkus.

nad politiko. Po drugi strani pa se s trditvijo v največji meri strinja skupina *informirani kritiki*, ki se bolj verjetno namerava udeležiti volitev in tudi sicer v večji meri spremlja vsebine na temo lokalnih volitev. Razlike med skupinama so značilne s stopnjo značilnosti nižjo od 5%. Neodločeni se v povprečju nagibajo k strinjanju s trditvijo, da je *glasovanje dolžnost vsakega občana*. Čeprav povprečne ocene kažejo, da se s trditvijo v najmanjši meri strinja skupina *razočarani pasivneži*, razlike med skupinami niso statistično značilne. Tako v splošnem lahko rečemo, da so neodločeni volivci razmeroma enotni v prepričanju, da je voliti prej dolžnost kot ne. Se pa razlike med skupinami neodločenih kažejo, pri vprašanju smiselnosti glasovanja, kar je bilo razvidno tudi na Sliki 4. *Površni taktiki* in *razočarani pasivneži* se s trditvijo o nesmiselnosti glasovanja v povprečju strinjajo značilno manj kot skupini *informirani kritiki* in *negotovi skeptiki*. Slednji se sicer v povprečju s trditvijo strinjajo v značilno večji meri kot skupina *informirani kritiki*. Vse omenjene razlike so statistično značilne, s stopnjo nižjo od 5%. Povedano drugače, o smiselnosti glasovanja v največji meri dvomijo *negotovi skeptiki*. *Informirani kritiki* o smiselnosti glasovanja nimajo povsem izoblikovanega mnenja, vendar pa o njem bolj dvomijo kot *površni taktiki* in *razočarani pasivneži*. Za slednje bi lahko rekli, da jim je za politiko tudi sicer vseeno in da do volitev nimajo posebnega odnosa. Za *površne taktike* pa je pričakovano, da jih z vidika taktičnega glasovanja vodi prepričanje, da je njihov glas pomemben, če ne celo odločilen za razplet volitev.

Sklep

Heterogenost volilnega telesa v načinu sprejemanja volilnih odločitev ne velja le za volilno telo kot celoto, o čemer so na primer pisali Van der Brug in drugi (2007) ter Kosmidis in Xezonakis (2010), temveč tudi za neodločene volivce, ki so vseprisotna stalnica v okviru posameznikovega opredeljevanja in iskanja političnih izbir. Vprašanje različnih in zelo specifičnih skupin neodločenih volivcev, kot jih pokaže naša analiza, odpira vrsto pomembnih vprašanj in odgovorov, ki nam lahko služijo v širšem kontekstu razumevanja sociološke in politološke obravnave volilnega vedenja. Rezultati raziskave so pokazali, da neodločeni volivci, ne glede na skupino, ne kažejo brezbriznosti, da jim je vseeno, kdo bo zmagal na volitvah. Se pa med seboj razlikujejo v tem, ali bodo glede tega kaj ukrenili ali ne. To je povezano z njihovim zanimanjem za volitve, trdno željo po spremembah, oceno smiselnosti glasovanja in občutkom dolžnosti udeležbe na volitvah. Pri *površnih taktikih* razlogi za neodločenost izhajajo predvsem iz tehtanja mogočih izidov volitev. Gre za skupino neodločnih volivcev, ki se volitev praviloma udeležujejo, saj jim ni vseeno, kdo zmagal na volitvah. Na volitvah navadno pričakujejo prej tesen izid kot ne. Voliti se jim zdi pomembno, tudi

v primeru, da njihov kandidat ne bi bil izvoljen, saj menijo, da njihov glas ne gre v nič. Z vidika taktičnega glasovanja jih pri glasovanju vodi prepričanje, da je njihov glas pomemben, če ne celo odločilen za razplet volitev. Menimo, da bi pri tej skupini – v primeru bolj kompetitivnih volitev – lastnosti, ki se nanašajo na strateško glasovanje, prišle še bolj do izraza. Nadalje razlogi za neodločenost *informiranih kritikov* izhajajo iz njihove kritične obravnave družbenih in političnih razmer, tako na lokalni kot na državni ravni. Gre za skupino neodločenih, ki si o vsem poskuša izoblikovati mnenje. Volijo ne glede na to, ali ima njihov izbrani kandidat možnosti za zmago na volitvah, in kljub temu da morda pričakujejo veliko razliko v izidu volitev med izvoljenim in drugimi kandidati. *Negotovi skeptiki* se bolj kot z vprašanjem, koga voliti, ukvarjajo z vprašanjem, ali sploh voliti. Izkazujejo manj zanimanja za volitve in tudi sicer v manjšem obsegu spremljajo družbeno politično dogajanje. Njihova udeležba na volitvah je vprašljiva, saj menijo, da njihov glas na volitvah komaj kaj šteje. Skupina *razočarani pasivneži* pa združuje neodločene volivce, ki so povsem nezainteresirani za politiko, ter tiste, ki so se od politike distancirali zaradi preteklih razočaranj. Njihova neodločenost izhaja predvsem iz nezanimanja za volitve. Pravzaprav lahko govorimo o neodločenih volilnih abstinentih, ki se volitev praviloma ne udeležujejo, saj dvomijo o tem, da njihov glas kaj šteje.

Čeprav je bila analiza neodločenih narejena na študiji primera in se zdi, da gre za situacijo z omejenim dosegom, izsledki raziskave omogočajo tudi širši pogled na obravnavo procesov volilnega odločanja in obravnavo fenomena politične neopredeljenosti. Naše ugotovitve namreč kažejo, da ne moremo trditi, da vse nižja politična participacija in vse večja skeptičnost glede ustrezne izbire v prvi vrsti izhajata iz brezbriznosti. Neodločenim volivcem ni vseeno za izide na volitvah. Menimo, da gre v prvi vrsti za nizko zaupanje v politične mehanizme in politične akterje, zaradi česar dobršen del volilnega telesa ne vidi pravega smisla v glasovanju na volitvah. To je eden ključnih razlogov, ki vodi v nizko volilno udeležbo (tudi na referendumih). Gre za nevrtaški problem, ki ga ne zaznavamo samo v Sloveniji. Veliko se je o njem, denimo, govorilo v času zadnjih volitev v evropski parlament leta 2014 v skorajda vseh državah članicah. Po drugi strani pa se zdi, da občutek »dolžnosti« za volitve tudi med neodločenimi volivci ni zamrl, v raziskavi ugotavljamo celo nasprotno. Kot že rečeno, problem izhaja predvsem iz dvoma v smiselnost glasovanja. Vse to kliče k podrobnejši in celovitejši obravnavi volilnih abstinentov na splošno, torej ne le teh, ki morda še kolebajo o udeležbi na volitvah, temveč tudi tistih, ki abstinerajo že »iz navade«. Rezultati prinašajo uporabno izhodišče za nadaljnje raziskovanje in podrobnejšo analizo volivcev in volilnih abstinentov ter iskanje celovitejšega odgovora na vse pogostejše vprašanje legitimnosti demokratičnega odločanja, ki izhajajo iz vse nižje udeležbe na volitvah. Če volilno udeležbo

razumemo kot pomemben vzvod pri razvoju demokratičnosti, je volivce treba ponovno spodbuditi k volilnemu odločanju, če že ne širšemu političnemu vključevanju. Povrniti si morajo zaupanje v politiko in na ta način znova osmisлити volitve. Na novo porajajoča vprašanja te vrste odpirajo serijo mogočih rešitev in pristopov, ki bi volivce bolj motivirali k volilni udeležbi. Z odgovori o razlogih za neodločenost in poskusom tipologizacije le-teh (ki v našem primeru sicer izhajajo iz konkretnih okoliščin lokalnih volitev) odpiramo nekatera pomembna vsebinska izhodišča za nadaljnje raziskovanje na tem področju. Dejstvo, da smo vse pogosteje priča upadu udeležbe na različnih volitvah in referendumih, pred nas postavlja vprašanje zadostnega in legitimnega zastopanja interesov državljanov, ne glede na tip, vrsto in vsebino izbor, ki jo pred volivca postavlja glasovalni listič.

LITERATURA

- Antenore, Marzia, Gabriella Fazzi in Laura Iannelli (2009): The Party of the Undecided. The election Campaign for the 2008 General Election as Seen by the Italian People. Paper presented at the annual meeting of the International Communication Association, Marriott, Chicago, IL. Dostopno preko http://www.allacademic.com/meta/p299098_index.html (6. 3. 2010).
- Arcuri, Luciano, Luigi Castelli, Silvia Galdi, Cristina Zogmaister, Alessandro Amadori (2008): Predicting the Vote: Implicit Attitudes as Predictors of the Future Behavior of Decided and Undecided Voters. *Political Psychology* 29 (3): 369–387.
- Barnea, Marina F. in Shalom H. Schwartz (1998): Values and Voting. *Political Psychology* 19 (1): 17–40.
- Beyme, von K. (1985): *Political Parties in Western Democracies*. Hants: GPCL.
- Budge, Ian, Ivor Crewe in Dennis J. Farlie (1976): *Party Identification and Beyond: Representation of Voting and Party Competition*. London: Wiley.
- Campbell, Angus, Philip E. Converse, Warren E. Miller in Donald E. Stokes (1960): *The American Voter*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Caprara, Gian Vittorio in Philip G. Zimbardo (2004): Personalizing Politics: A Congruency Model of Political Preference. *American Psychologist* 59 (7): 581–594.
- Chang, Jeong-Heon (2009): Strategic Voting Behaviors and Mass Media Uses in 1997 Korean Presidential Election. Paper presented at the annual meeting of the International Communication Association, Marriott, Chicago, IL. Dostopno preko http://www.allacademic.com/meta/p300477_index.html (6. 3. 2010).
- Denver, David (1989): *Election and voting behaviour in Britain*. New York, London, Toronto, Sydney, Tokyo: Philip Allan.
- Downs, Anthony (1957): *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper and Row.
- Fink-Hafner, Danica (1997): Development of a Party System. V Danica Fink-Hafner (ur.) in John R. Robbins (ur.), *Making a New Nation: The formation of Slovenia*, 135–155. Aldershot [etc.]: Dartmouth, cop.
- Grbeša, Marijana (2008): Politika osebnosti na Hrvaškem: analiza volilnih kampanj na parlamentarnih volitvah 2003 in 2007. *Teorija in praksa* 45 (5): 788–816.

- Haček, Miro in Simona Kukovič (2011): Nestranski kandidati in liste na lokalnih volitvah v obdobju 1994–2010. *Teorija in Praksa* 48 (2): 376–392.
- Haček, Miro in Simona Kukovič (2012): Analiza ponovne izvoljivosti županov v slovenskih občinah. *Teorija in praksa* 49 (4–5): 670–681.
- Houghton, David Patric (2009): *Political Psychology. Situation, Individual, and Cases*. New York: Routledge.
- Kontelj, Martina, Danilo Dolenc in Ida Repovž Grabna (2007): *Lokalne volitve 1994–2006*. Ljubljana: Statistični urad republike Slovenije.
- Kosmidis, Spyros in Georgios Xezonakis (2010): The Undecided Voters and the Economy: Campaign Heterogeneity in the 2005 British General Election. *Electoral Studies* 29 (4): 604–616.
- Kropivnik, Samo in Roman Zatlner (2002): Naklonjenost volivcev strankam in/ali voditeljem strank. *Teorija in praksa* 39 (2): 254–267.
- Kropivnik, Samo (1998): Slovenski volivci v geografskem, družbenem in ideološkem prostoru. Znanstvena knjižnica Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Kurdija, Slavko (2004): Vrednotne delitve v luči političnih izbir. V Brina Malnar (ur.) in Ivan Bernik (ur.), *S Slovenkami in Slovenci na štiri oči: ob 70-letnici sociologa Nika Toša*, 111–130. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Lijphart, Arend (1997): Neenaka participacija: nerazrešena dilema demokracije. *Teorija in praksa* 34 (3): 524–545.
- Lipset, S. M., S. Rokkan (1967): *Party System and Voter Alignments. Cross-National Perspectives*. New York: Free Press.
- Miheljak, Vlado in Slavko Kurdija (1995): Pre/oblikovanje slovenskega volilnega telesa. V Darko Štrajn (ur.), *Meje demokracije: zbornik [refleksije prehoda v demokracijo]*, 11–40. Ljubljana: Liberalna akademija.
- Miheljak, Vlado (2012): v Miran Lesjak, Intervju: Stari svet se je že zdavnaj zrušil, *Dnevnik* (6. 4. 2012).
- Myers, David J. in Robert E. O'Connor (1983): Undecided Respondents in Mandatory Voting Settings: A Venezuelan Exploration. *The Western Political Quarterly* 36 (3): 420–433.
- Pečjak, Vid (1995): *Politična psihologija*. Ljubljana: Samozaložba.
- Šiber, Ivan (2003): Tri klasična pristupa istraživanju ponašanja birača. *Politička misao* 40 (2): 88–103.
- Thomassen, Jacques (ur.) (2005): *The European Voter: A Comparative Study Of Modern Democracies*. New York: Oxford University Press, Inc.
- Tiran, Jernej (2015): Urbano proti ruralnemu: (nov) razcep v slovenskem političnem prostoru? *Teorija in praksa* 52 (1–2): 271–290.
- Toplak, Jurij (2009): Grofman Bernard (ur.), Blais André (ur.), Shaun Bowler (ur.): Duverger's Law of Plurality Voting: The Logic of Party Competition in Canada, India, the United Kingdom and the United States. *Teorija in praksa* 46 (5): 722–725. Dostopno preko http://dk.fdv.uni-lj.si/db/pdfs/tip20095_Toplak1.pdf (21. 4. 2013).
- Toš, Niko (1992): Ideološka strukturiranost volilnega telesa. *Teorija in praksa* 29 (3–4): 211–223.

Van der Brug, Wouter, Chees van der Eijk in Mark Franklin (2007): *The Economy and the Vote: Economic Condition and Elections in Fifteen Countries*. New York: Cambridge University Press.

Vreg, France (2001): Volitve 2000 in predvolilna kampanja. Volilne strategije, politični marketing in volilno izbiranje. *Teorija in praksa* 38 (2): 181–200.

Vreg, France (2004): *Politični marketing in demokracija: politične kampanje, komunikacijska strategija, politični tržni prostor, izvajanje političnih kampanj, volilna propaganda, globalizacija, elektronska demokracija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

VIRI

Jakačič, Mojca (2010): *Raziskava Lokalne volitve MOL 2010*. Ljubljana: Episcenter, d. o. o.

Toš, Niko in drugi (2010): *Politbarometer 10/10, Slovenija: oktober 2010*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov.

Uradni list RS (1994–2014): Poročilo o izidu splošnih volitev za župana mestne občine Ljubljana. Uradni list RS, 80/1994, 3/1998, 82/1998, 110/2002, 115/2006, 83/2010, 25/2012, 73/2014.